

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/269513473>

Innovation policy at regional level

Article in *Ergo* · June 2011

DOI: 10.2478/v10217-011-0004-5

CITATIONS

4

READS

70

1 author:

Jan Vanžura

Technology Centre ASCR

6 PUBLICATIONS 5 CITATIONS

SEE PROFILE

Inovační politika na regionální úrovni

Možnost regionů vytvářet vlastní inovační politiku do značné míry závisí na jejich pravomocích a dostupných finančních a lidských zdrojích. Podmínky pro vytvoření efektivního inovačního systému na regionální úrovni však závisí i na dalších okolnostech, především na vůli regionálních samospráv angažovat se v inovační politice. Cílem článku je zhodnotit postavení českých krajů při vytváření vlastní inovační politiky a způsob její implementace. První část článku čtenáře stručně seznamuje s přístupy k implementaci inovační politiky v několika státech EU, následuje porovnání angažovanosti českých krajů v inovační politice podle metodiky projektu Regional Innovation Monitor.

Jan Vanžura

Technologické centrum AV ČR

Obdrženo redakcí: 15. 11. 2010

Přijato k publikování: 13. 5. 2011

Klíčová slova: inovační politika, region, rozložení moci, opatření inovační politiky

Innovation policy at regional level

The possibility of regions in creating their own regional innovation policy largely depends on their position in the national governance system, their competences and available funds. Conditions for creating an effective innovation system at regional level also depends on other factors, particularly the willingness of regional governments to engage themselves in innovation policy. This article aims to assess the position of the Czech regions in developing their own innovation policy and way of its implementation. The first part of the article briefly introduces reader to approaches to implementation of innovation policy in several EU countries, and is followed by a comparison of Czech regions involvement in innovation policy according to the methodology of the Regional Innovation Monitor project.

Jan Vanžura

Technology Centre ASCR

Received: 15. 11. 2010

Accepted for publishing: 13. 5. 2011

Key words: innovation policy, region, governance distribution, measures of innovation policy

Často skloňovaný pojem inovace představuje neustálý proces zavádění nových nebo významně obměněných výrobků nebo výrobních procesů, nových marketingových či organizačních metod do praxe (Evropská komise 2005). Ze své povahy je inovace difusní a nejčastěji tržní proces, během kterého se využívají stávající a vytváří nové interakce mezi různými subjekty, které jsou nutné pro dosažení odpovídající kvality produktu. V širším významu pojem inovace neznamená pouze zavádění nového produktu na trh, ale i aktivity výzkumu a vývoje, které samotnému uvedení výrobku na trh předcházejí, a další podmíněnosti vyplývající z institucionálního prostředí. Tento interaktivní a velmi komplexní proces, který zahrnuje širokou škálu různých subjektů, je velmi obtížné ovlivňovat žádoucím způsobem z centrální úrovně.

Pojem inovační politika zahrnuje relativně široký okruh iniciativ orientovaných k podpoře inovačních aktivit a stimulujících vytváření proinovačního prostředí (Národní inovační politika České republiky na léta 2005–2010). V širším smyslu se jedná o politiku výzkumu, vývoje a inovací, která je propojena s dalšími politikami (např. vzdělávací, zaměstnanosti, obchodu). Díky rostoucí oblibě konceptu regionálních inovačních systémů (Cooke 2004) je v provádění inovační politiky stále častěji zahrnována regionální úroveň. Geografická blízkost je v odborné literatuře často chápána jako předpoklad pro inovace či spolupráci, tudíž by teoreticky měla být i podpora inovací efektivnější na regionální úrovni. Přístup k inovační politice je však závislý na

specifickém kontextu každého státu, který má vliv na rozsah provádění (nejen) inovační politiky regionálními samosprávami.

Stručný přehled přístupů k implementaci inovační politiky na regionální úrovni ve vybraných státech EU

Míra autonomie a kompetencí regionů je odvislá od stupně decentralizace státu. Ty státy, které poskytují nižším samosprávným jednotkám více autonomie, delegují více odpovědnosti v oblasti (nejen) inovační politiky na tyto regionální samosprávné celky. Z porovnání údajů o regionální inovační politice v několika evropských státech na základě projektu ERAWATCH (<http://cordis.europa.eu/erawatch/index.cfm>) vyplývají v zásadě dva krajní přístupy k provádění (inovační) politiky:

- regionalizovaná národní (inovační) politika ve státech s vyšší mírou centralizace pravomocí;
- regionální (inovační) politika skutečně prováděná regionálními samosprávami.

Každý stát se vyznačuje specifickým přístupem k inovační politice a její regionální dimenzi. Například inovační politika ve Finsku je schvalována a implementována především na národní úrovni, ale finské obce mají pravomoc spravovat polytechniky (obdobu českých

vyšších odborných škol) a rozvojové aktivity obcí, především těch větších, se zpravidla věnují také politice VaVal (výzkumu, vývoje a inovací), zatímco regionální samosprávy se inovační politice věnují méně. Maďarské a slovenské regiony jsou ve velmi podobné situaci - centralizovaný stát, málo pravomocí a především financí svěřených regionálním samosprávám. Podpora inovačního systému jednotlivými regiony je proto značně omezená a spíše jen nepřímá (např. podnikové poradenství). Subjekty regionálních samospráv zabývající se výhradně politikou VaVal v Maďarsku a na Slovensku neexistují. Tento stav není nepodobný České republice, kde byla poměrně nedávno obnovena regionální samospráva, což se odráží v absenci zkušeností s prováděním vlastní inovační politiky (Blažek et al. 2011).

Rozdíly v politice VaVal mezi jednotlivými regiony jsou větší ve státech s více decentralizovanou státní mocí. Například pravomoci jednotlivých regionálních celků v Belgii jsou velmi široké, a proto jsou i přístupy k politice VaVal velmi rozdílné. Podobně je tomu také v Německu, kde jsou pravomoci spolkových zemí včetně části politiky VaVal zakotveny přímo v ústavě. Francouzské regiony získávají na své rozvojové aktivity finance od centrální vlády na základě sedmiletého kontraktu, jehož předmětem je plnění cílů stanovených regiony, mezi nimiž je i podpora inovací. Tyto prostředky však nejsou nijak zásadní ve porovnání s výdaji na VaV centrální vlády, přesto každý francouzský region ze zákona musí mít poradní orgán, který se zabývá aplikovaným výzkumem.

Zajímavým případem je Švédsko, kde politiku VaVal na regionální úrovni implementují vládní a polovládní agentury, které spravují programy pro podporu VaVal. Není zde však fixní přiděl financí všem regionům podle pevně stanovených kritérií, protože některé programy jsou založeny na volné soutěži (VINNVÄXT). Švédsko je převážně centralizovaný stát, ale je patrný posun kompetencí na regionální úroveň. Zajímavostí je pověření obcí službami pro podniky, na což dostávají peníze z daňových výnosů a ze státních dotací. Inovační politika zcela v režii regionálních samosprávných celků se vyskytuje ve státech s vysokou mírou decentralizace státní mocí (Německo, Belgie, částečně Španělsko). Přestože některé regionální samosprávné celky disponují výraznými pravomocemi v oblasti VaVal (Rakousko, Nizozemsko, Francie), tvoří podíl regionů na celkových veřejných výdajích na VaV pouze malou část. Ze stručného porovnání přístupů k politice výzkumu, vývoje a inovací v několika evropských státech vyplývá, že inovační politika je častěji v kompetenci ústředních orgánů a je implementována i za regionální úroveň (Maďarsko, Slovensko, Finsko, Švédsko). Trendem posledních let však je rostoucí důraz na regionální dimenzi národních inovačních politik a posilování pravomocí regionálních samosprávných celků v oblasti výzkumu, vývoje a inovací.

Prostředky věnované regionálními samosprávnými celky na inovační politiku mají velmi různorodé využití. O jejich zmapování se pokusil projekt Regional Innovation Monitor (RIM) (<http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.home>). Projekt mapuje instituce, dokumenty a opatření, která formují inovační prostředí v jednotlivých regionech úrovně NUTS I a NUTS II ve vybraných členských státech EU. Jednotlivá opatření pro implementaci inovační politiky jsou rozdělena podle pěti široce pojatých politických priorit, které se dále člení do podrobnější struktury, což by mělo napomoci potenciálním uživatelům (především „policy-makers“) vyhledat právě takové opatření, které by odpovídalo potřebám jejich regionu. Při porovnávání regionů je však nutné brát v potaz odlišné výchozí podmínky, které panují v různých státech. Základní politické priority, podle kterých byla hodnocena proinovační opatření krajů České republiky, jsou v RIMu vymezeny

následujícím způsobem:

- 1) podpora tvorby politik a průřezové oblasti inovační politiky;
- 2) výzkum a technologie;
- 3) lidské zdroje;
- 4) podnikatelská sféra;
- 5) rozvoj nových trhů a inovační kultury.

Situace v Česku

Inovační politika v České republice je, podobně jako například v Maďarsku, řízena z centrální úrovně. Kompetence krajů jsou v Česku vymezeny zákonem č. 129/2000 Sb. Jejich odpovědnost spočívá především v oblasti základního a středního vzdělávání, dopravy, částečně ve zdravotnictví a v regionálním rozvoji a plánování. Zákon krajům dovoluje zakládat organizační složky a příspěvkové organizace za účelem plnění úkolů v samostatné působnosti kraje. Za samostatnou působnost jsou podle § 1 zákona č. 129/2000 Sb. považovány činnosti vykonávané v rozsahu stanoveném zákonem a v souladu s potřebami kraje, což je velmi obecné tvrzení, které ponechává krajům dostatek prostoru pro vytváření vlastních nástrojů na podporu regionálního rozvoje.

Výraznější překážkou rozvoje inovačních politik na regionální úrovni jsou systémové nedostatky (např. legislativa, daňový systém, vzdělávací systém), což však regiony ovlivnit příliš nemohou, ale také nedostatečná výše finančních prostředků věnovaných inovačním aktivitám. V neposlední řadě je důležitým předpokladem rozvoje inovačních politik také přítomnost dostatečného množství pracovní síly na krajských úřadech, která by byla kvalifikovaná pro oblast VaVal. Vzhledem ke krátké novodobé historii krajské samosprávy v České republice však nelze čekat, že kraje budou schopny disponovat finančními a lidskými kapacitami na úzce zaměřenou inovační politiku (Blažek et al. 2011).

Kapitálové výdaje krajských samospráv se pohybují od 9 do 20 %, přičemž podstatná část těchto výdajů je věnována na dopravu, školství, zdravotnictví a spolufinancování projektů z fondů EU. Inovační politika jde nad rámec základních povinností a priorit krajů, proto na ni zpravidla nezbyvají peníze. Smyslem podpory (nejen) inovací na úrovni krajů však není vyčlenit velký finanční obnos, ale spíše doplňovat národní finanční zdroje podpory. Výhodou krajů oproti centrální vládě je schopnost mnohem účinněji identifikovat své potřeby a zaměřit své finanční prostředky.

České kraje nemají pravomoc spravovat výzkumné organizace na svém území, protože jde buď o vysoké školy v kompetenci MŠMT, nebo o výzkumné ústavy Akademie věd, které jsou autonomní. Mohou ale do určité míry vytvářet prostředí pro integraci těchto institucí do regionálního inovačního systému. Inovační strategie jsou v České republice důležitým nástrojem krajů, jak ovlivnit systém VaVal na svém území. Regionální inovační strategii nebo obdobný strategický dokument, který by podporoval tvorbu inovací, mělo v době dokončení tohoto článku (listopad 2010) zpracováno 11 ze 14 krajů (tabulka 1). Podobný dokument chybí v Olomouckém kraji, kde jsou však některá politická prohlášení podporující inovační prostředí zakomponována v základních rozvojových dokumentech (Program rozvoje kraje), případně v dalších odvozených dokumentech (např. Koncepce rozvoje podnikání). Inovační strategii nemá také kraj Vysočina a Středočeský kraj, v jejichž případech se oblasti inovací také částečně týká několik strategických dokumentů. Regionální inovační strategie zpravidla vycházejí z nadřazených rozvojových dokumentů krajů a státu a reflektují specifické potřeby krajů. Vytvoření a schválení

Tabulka 1: Institucionální prostředí krajů ČR

Kraj	RIS	Instituce podporující implementaci inovační politiky	Regionální rozvojová agentura	Další instituce ovlivňující inovační politiku kraje
Praha	ano*		ne	Nově vznikající Rada VaVa?
Středočeský	ne		ano***	
Jihočeský	ano	JAIP	ano	
Plzeňský	ano		ano	BIC Plzeň
Karlovarský	ano**	KARP	ano	
Ústecký	ano		ano	Rada pro vědu, výzkum, vývoj a inovace
Liberecký	ano		ano	Rada pro výzkum, vývoj a inovace, TC Hradec Králové
Královéhradecký	ano		ano	
Pardubický	ano		ano	
Vysočina	ne		ano	
Jihomoravský	ano	JIC	ano	BIC Brno
Zlínský	ano	Regionální podpůrný zdroj	ano	TIC Zlín
Olomoucký	ne		ano***	
Moravskoslezský	ano		ano	BIC Ostrava

*RIS nebyla schválena; **odlišně nazvaný dokument; ***regionální rozvojová agentura se nepodílí na inovační politice kraje

Zdroj: Databáze RIM

inovační strategie však samo o sobě není předpokladem pro zlepšení inovační výkonnosti regionu, pokud nedojde k implementaci navrhovaných opatření, přestože mohou být konkrétní potřeby regionu identifikovány velmi přesně. Jedním z předpokladů pro realizaci navržených opatření je přesvědčení a aktivní zapojení klíčových aktérů, jak zdůrazňuje například Chládek (2010).

Politickým orgánem, který nejčastěji rozhoduje o tvorbě inovační politiky na krajské úrovni, je krajská samospráva. Ovšem v některých krajích jsou důležitými politickými subjekty také krajská města, která navrhnou vlastní strategické dokumenty týkající se inovací a často budují vlastní inovační infrastrukturu. Mezi jednotlivými krajskými městy jsou však značné rozdíly. Například Jihlava nebo Karlovy Vary se inovační politikou v podstatě nezabývají. Opačným případem jsou Plzeňský, Královéhradecký nebo Jihomoravský kraj, jejichž hlavní města úzce spolupracují s kraji nebo dokonce iniciují opatření, jež mají na inovační prostředí zmíněných regionů značný vliv.

Vedle samospráv jednotlivých krajů případně krajských měst aktivních v inovační politice jsou v některých krajích instituce, které podporují implementaci inovační politiky kraje (viz tabulka 1). Z tohoto hlediska jsou kraje ještě více diversifikovány. Pouze ve čtyřech krajích (Zlínský, Jihomoravský, Jihočeský a Karlovarský) je přítomna instituce, která podporuje implementaci krajské inovační politiky a která poskytuje další služby podnikové sféře (např. pronájem podnikatelských prostor, poskytování informací atd.). Vzhledem k nízkému zastoupení takových institucí v České republice je její přítomnost v kraji možné považovat za indikátor zájmu a vůle k provádění inovační politiky. V případě Jihočeského kraje jde o subjekt (Jihočeská agentura inovačního podnikání, dále JAIP) založený Jihočeskou hospodářskou komorou.

Kromě institucí, které byly zmíněny v předchozím odstavci, se na tvorbě inovační politiky a její implementaci přímo či nepřímo podílí další subjekty, které jsou víceméně spravovány kraji. Ve všech krajích (kromě Prahy) je přítomna regionální rozvojová agentura. V řadě krajů

se podílí na tvorbě strategických dokumentů, včetně inovační strategie, a často také poskytuje poradenské služby, čímž usnadňuje podnikání v kraji. V Olomouckém a Středočeském kraji jsou rozvojové agentury přítomny také, ale nepodařilo se nalézt žádnou vazbu na inovační politiku krajů.

Dva kraje (Královéhradecký a Ústecký) založily obdobu vládní Rady pro výzkum, vývoj a inovace, která je, podobně jako na národní úrovni, poradním a iniciačním orgánem. V případě Královéhradeckého kraje se podařilo vytvořit širokou platformu, která je složená ze zástupců významných regionálních subjektů zabývajících se inovačními procesy. Součástí podpůrné inovační infrastruktury krajů jsou ještě vysoké školy, podnikatelské a vědeckovýzkumné parky, centra strategických služeb a další subjekty, ale pro úplný přehled není v tomto článku dostatek prostoru. Pro úplnější informace lze využít například Pokorný et al. (2008).

Podle metodologie projektu RIM se za opatření inovační politiky považuje každá aktivita, která mobilizuje finanční nebo lidské zdroje (prostřednictvím dotačních programů, dotací, půjček apod.), informace a institucionální procesy (např. zákony a závazné vyhlášky), které přispívají k rozvoji inovačního prostředí v daném regionu. Opatření inovační politiky by nemělo být jednorázovou aktivitou, ale spíše dlouhodobá činnost zaměřená na podniky buď přímo, nebo nepřímo prostřednictvím podpory dalších subjektů inovačního systému. V tabulce 2 jsou shrnuta nejvýznamnější proinovační opatření podle metodiky projektu RIM, která kraje v České republice zavedly. V každém kraji existují aktivity a opatření, které se inovací týkají přímo nebo (a to mnohem častěji) nepřímo, ale z metodologických důvodů nebylo možné všechny postihnout (např. budování infrastruktury VaV, propagace vědy a technologií, rozvoj lidských zdrojů atd.). Pro účely tohoto článku je zajímavější porovnávat ta opatření, která jsou cílena přímo nebo z větší části na podporu inovací a která jsou financována přímo z krajských rozpočtů.

Tabulka 2: Opatření inovační politiky na krajské úrovni

Kraje	Počet	Rozpočet (mil.) Kč	Priorita	Správce	Název
Praha	0				
Středočeský	0				
Jihočeský	0				
Plzeňský	0				
Karlovarský	0				
Ústecký	0				
Liberecký	1	x	5	ARR	Informační portál Libereckého kraje o inovacích
Královéhradecký	1	x	2	kraj	Regionální inovační fond
Pardubický	0				
Vysočina	1	2	2, 4	kraj	Rozvoj podnikatelů 2010
Jihomoravský	3	3,7	3, 5	JIC	Dotační program Jihomoravského kraje pro začínající podnikatele
		x	2, 5	JIC	Patentový a licenční fond
		10	2	JIC	Inovační vouchery
Zlínský	2	x	5	TIC	Inovační portál Zlínského kraje
		x	2	Regionální podpůrný zdroj	Podpora malého a středního podnikání
Olomoucký	1	0,055	5	Univerzita Palackého	Podnikavá hlava
Moravskoslezský	1	14	2, 3	kraj	Dotační program Podpora vědy a výzkumu v Moravskoslezském kraji 2010

x – nelze určit rozpočet

Zdroj: Databáze RIM

Nejvíce opatření inovační politiky bylo nalezeno v Jihomoravském kraji, kde k jejich realizaci významně přispívá Jihomoravské inovační centrum (JIC). Druhým krajem co do počtu opatření je Zlínský kraj, kterému při implementaci inovační politiky asistují Technologické inovační centrum (TIC), které poskytuje poradenské služby podnikatelům a provozuje podnikatelský inkubátor a VT park, a Regionální podpůrný zdroj, který spravuje dotační programy Zlínského kraje. Dotační titul kraje Vysočina se skládá ze dvou částí, přičemž zde uvedená část se zaměřuje na podporu inovací (spolupráce s výzkumnými organizacemi v rámci priority 2) ve vybraných odvětvích průmyslu (sektorová podpora průmyslu v rámci priority 4). Přestože u Prahy není uvedeno žádné opatření, má regionální samospráva k dispozici prostředky ze dvou operačních programů, které se částečně zaměřují na podporu inovačního prostředí. Jejich vznik a financování je však spojeno s národní resp. evropskou spíše než s regionální iniciativou. Přestože u některých krajů není uvedeno žádné opatření pro podporu inovací, jeho absence ještě neznamená nečinnost daného kraje v této oblasti, ale zpravidla nejde o nástroje, které by byly zaměřeny přímo na podporu inovací a představovaly významnější intervenci.

Nejčastěji jsou opatření zaměřena na přímou podporu výzkumu a vývoje ve firmách (v rámci priority 2). V pěti případech bylo možné konstatovat podporu vytváření inovační kultury. Patří sem dva internetové portály (Zlínský a Liberecký kraj) a dva programy Jihomoravského kraje, které zahrnují také aktivity zvyšující povědomí o ochraně duševního vlastnictví. Do této kategorie byl zařazen také program Palackého univerzity v Olomouci, který je však svým rozpočtem zanedbatelný. Dvě opatření se týkají rozvoje lidských zdrojů v inovačním procesu. Největším dotačním titulem co do rozpočtu je Dotační program Podpora vědy a výzkumu v Moravskoslezském

kraji, který je rozdělen do pěti dílčích opatření. Největší část prostředků tohoto programu je určena na podporu spolupráce ve VaV s výzkumnými organizacemi přítomnými v kraji (50 % rozpočtu a podpora aktivit VaV ve vybraných vědních oborech (25 %).

Z uvedeného přehledu lze vyvodit, že moravské kraje se podpoře inovačního prostředí věnují intenzivněji, než kraje české. Jednak věnují finanční prostředky na skutečná opatření inovační politiky, jednak podporují instituce, které kraji napomáhají v realizaci inovační politiky. V případě Jihomoravského kraje, který lze považovat za průkopníka v zavádění inovační politiky na krajské úrovni v České republice, byla důležitým podnětem definování rozvojové strategie založené na podpoře inovačního potenciálu nepříznivá ekonomická situace v regionu (Chládek 2010).

Přítomnost specializované instituce, jako je například JIC nebo Technologické inovační centrum (TIC) ve Zlíně, přispívá k vyšší aktivitě kraje v podpoře inovací a je projevem vůle krajské samosprávy věnovat se inovační politice. Nepřítomnost proinovačních opatření v Karlovarském a Jihočeském kraji, kde jsou také obdobné instituce, lze vysvětlit tím, že Karlovarská agentura rozvoje podnikání (KARP) byla zřízena teprve v roce 2009 a také fakt, že inovační prostředí v Karlovarském kraji není dostatečně vyvinuté (Pokorný et al. 2008). Jihočeská agentura pro podporu inovačního podnikání byla zřízena Jihočeskou hospodářskou komorou a koordinuje svoji činnost s krajem (např. JAIP spravuje jihočeský VT park, který je zřizovaný právě krajem, dále spolupracuje s Jihočeskou univerzitou a ústavu Akademie věd), ale současný počet zaměstnanců není dostatečný pro zajištění implementace inovačních opatření v takovém rozsahu, jako je tomu v Jihomoravském nebo Zlínském kraji.

Závěr

Způsob implementace inovační politiky na regionální úrovni závisí na institucionální autonomii regionálních samospráv, resp. na distribuci moci a financí ve státě. Politika výzkumu, vývoje a inovací prováděná subjekty regionální samosprávy je v EU výjimkou, častější je regionalizovaná národní politika, což je i případ České republiky. Svoji roli hraje krátké trvání krajské samosprávy v novodobé historii České republiky. Zásadní překážkou rozvoje inovační politiky na krajské úrovni je absence know-how, která by umožnila rozvoj inovační politiky na krajské úrovni. Projevem vůle klíčových aktérů v kraji k podpoře inovačního prostředí je přítomnost instituce, která se zaměřuje na implementaci krajské inovační politiky a napomáhá vyšší aktivitě kraje v inovační politice. Zaměření a počet proinovačních opatření odráží odlišné potřeby a priority jednotlivých krajů a nelze je posuzovat jinak než v regionálním a národním kontextu. Z uvedených údajů lze oprávněně konstatovat vedoucí postavení moravských krajů, konkrétně pak Jihomoravského kraje, v zavádění nástrojů podpory inovací mezi kraji ČR.

Odkazy

- [1] Blažek, J., Žižalová, P., Rumpel, P., Skokan, K., Chládek, P. (2011): Emerging regional innovation systems in Central Europe: a surprising variety under the institutional change-over. *Urban and Regional Planning Studies* (forthcoming).
- [2] Cooke, P. (2004): Introduction. In: Cooke, P., et al. (2004): *Regional Innovation Systems*, second edition. Routledge, London, s. 1-18.
- [3] <http://cordis.europa.eu/erawatch/index.cfm>
- [4] Evropská komise (2005): *Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, 3rd Edition. OECD Publishing, 163 s.
- [5] Chládek, P. (2010): Implikace přístupu Constructing Regional Advantage na příkladu Regionální inovační strategie Jihomoravského kraje. *Regionální studia* 2010 č. 01, Praha.
- [6] Národní inovační politika České republiky na léta 2005–2010.
- [7] Pokorný, O. a kol. (2008): *Analýza inovačního potenciálu krajů ČR*. SLON, Praha.
- [8] <http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.home>